

БЪЛГАРСКО СПИСАНИЕ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ
БРОЙ 1
2015

BULGARIAN JOURNAL OF EDUCATION
VOLUME 1
2015

ПОДГОТОВКАТА НА ДЕТСКИ УЧИТЕЛКИ В БЪЛГАРИЯ ДО ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

СНЕЖАНА ВЪЧЕВА

Snezhana Vacheva. **KINDERGARTEN TEACHERS PREPARATION IN BULGARIA UNTIL WORLD WAR I**

Abstract: This report surveys the grounds of the notion that preschool pedagogues should receive qualified education. In the report are: scrutinized different forms for kindergarten teachers preparation; analyzed the school plans for teachers preparation; and underlined the contribution which certain individuals and the Ministry of Education made for providing specially educated teachers to primary schools.

Ключови думи: предучилищно възпитание, детски градини

Key words: preschool education, kindergartens

През Възраждането настъпват обществено-политически промени в Османската империя. Те се дължат на разпадането на феодалните обществени отношения и развитието на стоково-паричните отношения. Тези промени се отразяват и върху живота на българите, чийто земи са в структурата на Османската държава. Реформите създават условия за стопански и културен подем на българския народ. Те се отразяват и върху учебното дело. Увеличаването на училищата и повишаването на качеството на обучение в тях създават условия за разпространението на идеи за полагане на обществени грижи за възпитанието и обучението на децата от предучилищна възраст.

Още през 1855 г. в гр. Охрид е открито самостоятелно детско заведение, наречено с наименованието „забавачница”. За учител е назначен Константин Узунов, който напуска детското заведение след 3-4 месеца. Той се отказва от учителската професия по финансови причини [28, 47].

За съжаление няма данни дали е прекратена дейността на забавачницата след неговото напускане. Не е известно и как е протичал педагогическият процес в нея, но е известно че учителят е нямал необходимата подготовка за работа с деца от предучилищна възраст, тъй като той е бил шивач по професия.

В началото на втората половина на XIX век се създават по законодателен ред предпоставки за развитието на предучилищно възпитание. През 1869 година турското правителство обнародва Закон за народното просвещение, в който се разглеждат два вида училища [30, 22].

- основно училище за деца от 2 до 6 или 7-годишна възраст;
- основно училище за деца от 6 или 7 години до 14-годишна възраст.

От нормативния документ става ясно, че основното училище за деца от 2 до 6 или 7-годишна възраст е първата степен на образованието в Турция. През втората половина на XIX век в повечето страни в Европа се разпространява педагогическата система на немския педагог Фридрих Фрьобел. В нашата страна първата публикация за неговите детски градини се отпечатва в списание „Български книжици”. Тя се нарича „Градини за деца” [4, 323-328]. В действителност тази статия е първата за общественото предучилищно възпитание. От изложеното става ясно, че още преди да е получила широка популярност идеята за създаването на детски градини, у нас се откриват учебни заведения, които се посещават от деца от предучилищна възраст. Запазените данни сочат, че те отначало предимно се създават в Македония, където Българската екзархия полага усилия за тяхното организиране. Възможно е те да са откривани и в други български градове. Драган Цанков посочва, че през 1870 г. у нас съществуват предучилищни възпитателни заведения, но не уточнява в кои населени места те функционират.

Първите опити за обществено възпитание и обучение на деца от предучилищна възраст по нашите земи са неуспешни. Помещенията, в които са настанени децата, са крайно неподходящи. Хигиената в стаите и на самите деца е изключително лоша.

Съдържанието на педагогическия процес не съответства на възрастовите особености на децата от предучилищна възраст. Основната му цел е те да научат буквите и „да се запознаят по-лесно със словата”, както и с таблицата. Затова и основният метод на обучение е звукарския. Неподходящата организация на живота в детските заведения и образователно съдържание са причина „децата да са налягали и заспали върху букварите”. Слабостите в учебно-възпитателната дейност се дължат предимно на учителите, които не познават западноевропейския опит и педагогическата система на немския педагог Фридрих Фрьобел [31, 162].

С откриването на първите предучилищни възпитателни заведения у нас възниква и необходимостта в тях децата да бъдат възпитавани и обучавани от специално подготвени учители. Драган Цанков през 1874 г. публикува серия от статии в сп. „Читалище”, в които разглежда редица проблеми на общественото предучилищно възпитание. Той изработва устав и правилник на забавачниците. Известно е, че видният общественик предлага предучилищните възпитателни заведения да се наричат "забавачници", но по-късно се утвърждава названието "детски училища". В устава Драган Цанков поставя въпроса и за педагогическия персонал в забавачниците.

Той смята, че предучилищните възпитателни заведения трябва да се управляват от директорка. В случай, че децата са повече от 80 да се назначи поддиректорка. За директорки трябва да се избират девойки или жени със специално образование, навършили 24 години, а за поддиректорки – навършили 20 години.

Видният общественик предлага за нуждите на забавачниците да се подготвят учителски кадри, като за целта се открият пансиони, в които да се изучава теорията и практиката на предучилищното възпитание. Той оценява необходимостта от базови детски градини, в които да практикуват бъдещите детски учителки. Затова смята за необходимо във всяка епархия да се създаде образцова детска градина, наречена от него „забавачница-юрнек”.

Радетелят на общественото предучилищно възпитание предлага и вариант за по-бързото решаване на въпроса за подготовката на педагогически кадри за предучилищните заведения. Той смята, че трябва да се

създаде специална комисия, назначена от епархиалното училищно управление, която да провежда теоретични и практически изпити за учителска правоспособност. Кандидатките за тези изпити трябва да представят документи, които да съдържат информация за морала и професионалната им дейност през последните пет години.

Теоретичните изпити се провеждат по свещена история, катехизис, писане, правописание, смятане, география, пение (пеене) и ръкоделие. Практическият изпит се състои в организиране на педагогическия процес един ден в забавачница. Успешно представилите се на изпитите получават удостоверение за учителска правоспособност. Според него в детските заведения трябва да работят жени, тъй като те са по-добри възпитателки [30, 82].

От изложеното става ясно, че Драган Цанков осъзнава необходимостта учителките в забавачниците да получават специална подготовка, но той разбира, че този проблем не може да се реши бързо. Затова предлага отначало това да стане с изпити за придобиване на учителска правоспособност.

След Руско-турската война в нашата страна се създават условия за осъществяването на реформи в областта на образованието. В министерството се създава "Отдел на народното просвещение и духовните дела". За негов директор е назначен Марин Дринов, който е първият училищен законодател и основател на новата училищна система. Той изгражда своята просветна политика съобразно демократичните традиции на Възраждането. Полага изключителни грижи за възстановяване на дейността на училищата и повишаване на квалификацията на учителите. Отначало Марин Дринов предлага подготовката на учители за народните училища да се осъществява чрез временни педагогически курсове [23, 13]. Тази негова идея се реализира през 1879 г., когато изпраща окръжно до окръжните училищни инспектори, с което им възлага да открият временни педагогически курсове в един от градовете на всеки учебен окръг. Тази форма за усъвършенстване на педагогическите кадри не се оказва достатъчна, за да задоволи нуждите на българското училище от учители с по-широка професионална подготовка. По тази причина през 1881 г. се създават педагогически училища, в които се подготвят учителски кадри за училищата.

Данни за съществуването на предучилищни възпитателни заведения в страната по това време не са открити. Една година по-късно от създаването у нас на педагогически училища се открива предучилищно възпитателно заведение, в което се подготвят първите детски учителки. Въпреки предложението на видния общественик Драган Цанков в предучилищните възпитателни заведения да работят жени, съратникът му – Никола Живков открива през 1882 г. в гр. Свищов детско заведение, наречено от него училище „Детинска мъдрост”. Преди това той създава детско училище и във Велес. Вероятно една от причините да се осъществи първи опит за професионална подготовка на детски учителки е откриването на педагогически училища в България.

Никола Живков оценява нуждата учителите в детските училища да получат предварителна подготовка, както и останалите учители. Той познава спецификата на педагогическия процес в предучилищните възпитателни заведения и затова не приема, че в тях трябва да работят лица, които нямат необходимата квалификация.

В свищовското детско училище се записват 53 деца. Големият брой деца, желаещи да посещават детското учреждение, доказва интересът на българското общество към общественото предучилищно възпитание. От тях 16 плащат по 1 рубла, 6-8 по половин рубла, а останалите посещават безплатно забавачницата. За нейните нужди Никола Живков закупува Фрьобеловите дарове, играчки и чинове.

Децата се възпитават от него и съпругата му. За тях се грижат още и две „школски майки”. Тяхната дейност се ръководи от Никола Живков [14, 72]. Той ги запознава със спецификата на работата в детското заведение. Известна представа за учебно-възпитателния процес в училище „Детинска мъдрост” се получава от публикуваната във вестник „Славянин” програма на изпита, проведен с децата на 20 и 22 май 1884 г. В нея са включени игри с 2, 3 и 4 от „Фрьобеловите дарове”; образуване от тях на разнообразни фигурки; линейно рисуване; рецитиране на стихове; разказване на приказки; гимнастически упражнения; маршировка и извършване на опити [13, 25].

Педагогическият процес не се отличава съществено от този, организиран от видния немски педагог Фридрих Фрьобел в откритата от него детска градина в Германия. От това следва, че първите подготвени детски учителки в предучилищното заведение в гр. Свищов се обучават по Фрьобеловия метод, макар и модифициран от Никола Живков.

Никола Живков публикува програмата на изпита, целейки с това да привлече вниманието на обществеността. Той не крие, че желанието на персонала на детското заведение е да покани учители от региона, които след това да открият предучилищни заведения в своите населени места. Вероятно той е имал готовност да се заеме да ги подготви за работа с деца от предучилищна възраст. Създаването на предучилищни заведения обаче се затруднява преди всичко по финансови причини. Затова и радетелите на предучилищното възпитание търсят различни форми за тяхното осигуряване. Н. Живков прави предложение до Народното събрание да бъдат отпуснати средства за детската градина в Свищов. Варненска, Шуменска и Свищовска община също настояват да им бъдат отпуснати суми. Народното събрание одобрява тази идея, но правителството на П. Каравелов не удовлетворява молбите им [24, 5]. По тази причина със създаването на детски училища се заемат предимно дружества и училищни настоятелства.

Популярността, която получава свищовското училище „Детинска мъдрост“ в страната е причина училищното настоятелство в гр. Варна да покани Никола Живков да открие детско училище в града. Вероятно принос за тази инициатива има и неговия брат – Георги Живков, който по това време е директор на Варненската девическа гимназия.

През 1886 г. Никола Живков сключва договор с училищното настоятелство за три години, въз основа на който е не само учител, а и ръководител на забавачницата [19]. В някои източници се посочва, че детското заведение във Варна е създадено през 1884 г., но по това време той е депутат в Народното събрание.

Във Варна Никола Живков създава и второ предучилищно възпитателно заведение. Предполага се, че в него е назначена за учителка Мария Минкова, която през същата година е завършила Педагогическото учили-

ще в град Шумен. По същото това време учителка в едно от детските училища във Варна е и Ст. Генева [24 , 7-8].

Откриването на втората детска градина в града става на 5 юни 1887 г. В нея са приети 30 деца на възраст от 3 до 6 години. „Кметът на града, спечелен напълно от Н. Живков за каузата, предвижда да се отчуждят две-три близки къщи за нуждите на детските училища” [18]. Неговата инициатива остава нереализирана, тъй като се сменя общинската управа. Лошите битови условия в детските училища са причина те да бъдат закрити. Двете учителки М. Минкова и Ст. Генева, които Никола Живков обучава, покъсно са преместени в столицата. От изложеното следва, че той поставя началото на подготовката на детски учители у нас.

Още докато е в Свищов Никола Живков написва първото ръководство за възпитателна работа с деца от ранна и предучилищна възраст. Сведения за него се появяват за първи път във вестник „Славянин” през 1883 г. В него се съобщава, че е под печат „особена книга”, която ще бъде публикувана на 7-8 коли голям формат. Ръководството на Н. Живков в това съобщение е окачествено още и като „велик труд” [12].

По финансови причини отначало ръководство е напечатано на коли, т.е. във формата на „периодично списание”. Цялата първа част на ръководството, което е одобрено от Министерството на народното просвещение, е издадена едва през 1887 г.

Никола Живков нарича своя труд „Детинска мъдрост”. Ръководство за възпитание и обучение на деца от 1 до 3 години в дома и от 3 до 7 години в училищата „Детински градини –Kindergartens” по метода на Фрьобел с 532 фигури: за строене, плетене, тъкане, рисуване и пр. И пр.”[11]. В структурно отношение то се състои от четири глави:

1. Доказателства за ползата от възпитанието на децата от рождението им до 3 години и нужните играли.
2. Вредата от наказания и излишни награди.
3. Възпитание от 3 до 7 години.
4. Материали за първата, втората и третата (3-7) година – строене, броене, нагледни материали, игри, приказки, песни, гатанки”.

От наименованието и съдържанието на ръководството става ясно, че при неговото написване Никола Живков се е основавал предимно на идеите на немския педагог Фридрих Фрьобел. В него авторът акцент поставя на възпитанието на децата, като се ръководи от идеите и на други видни педагози и се е основава на опита си от детските градини във Велес и Свищов. Той оценява възпитанието като важен фактор за развитието на личността на детето. Според него възпитателната работа в детските градини трябва да обхваща разнообразни дейности: игри, обучение и труд, които да съдействат за развитието на децата. Във връзка с това в ръководството е поставен акцент на организацията и съдържанието на педагогическия процес в детските заведения.

Никола Живков създава ръководството за възпитателната работа във време, когато липсва педагогическа литература за детските градини. Затова то се оказва ценно помагало за детските учителки. Освен тях ръководството се използва и от родителите. Вероятно след 1888 г. то се изучава и от ученичките в девическите гимназии и курсовете, в които се подготвят детски учителки. По-това време липсват учебници за девическите училища. Ръководството дава информация за съдържанието на подготовката на учители за предучилищното възпитание, реализирана от Никола Живков. Сам авторът преди отпечатването му го определя като „най-потребната книга за учители и родители” [12]. По-късно тези негови думи се потвърждават.

Необходимостта детските учителки да получат предварително специална готовност за работа с деца от предучилищна възраст се обсъжда и в Министерството на народното просвещение. В тази връзка през 1887 г. образователният министър Т. Иванчов изисква да бъдат заделени средства от министерството. Отпуснатата сума се оказва недостатъчна и затова той в доклада си до Регентите на България, заверен под № 2377 от месец април 1887 г., настоява да бъдат осигурени допълнително още 8 000 лева [21, 43]. Желанието на Т. Иванчов е изпълнено, но той загубва министерския си пост и не успява да осъществи своята идея [2, 30-32].

Новоизбраният просветен министър Георги Живков, който е брат на Никола Живков, също търси начини да осигури детските училища с учителски кадри. Министърът на просветното ведомство е голям привърженик

на идеята за обществено предучилищно възпитание. През 1890 г. той ревизира училищата в град Варна, включително и забавачницата. Варненският училищен инспектор остава впечатлен от „голямата любов към забавачницата” на Георги Живков [33, 57]. Доказателство за това са и реформите в девическите гимназии, осъществявани по време на неговото управление. Те са резултат и от настъпилите промени след Съединението на България. По това време девически гимназии има в София, Търново, Шумен, Пловдив, Русе и Ст. Загора. Единствено девическите гимназии в Стара Загора и Пловдив до учебната 1888-1889 г. са шестокласни.

През същата година по инициатива на проветния министър Георги Живков в останалите девически гимназии в страната се открива шести клас. В Шумен девическото училище се превръща в шестокласна девическа гимназия едва през 1891 г. Решението на Министерството на народното просвещение за откриване на шести клас в девическите гимназии е продиктувано от желанието да се внесе единство в дейността им, от разрастването на мрежата на народните основни училища, от „разширението на тяхната учебна основа”, от липсата на учителки с общообразователна и педагогическа подготовка и от идеята на министъра на народното просвещение Георги Живков за откриването на детски училища [3, 1194]. Министерството на народното просвещение осъзнава, че развитието на общественото предучилищно възпитание у нас се затруднява от липсата на профилирани педагогически кадри. По тази причина то решава да се подготвят детски учителки в девическите гимназии.

Заедно с откриването на VI клас към Софийската и Търновската девическа гимназия започват да функционират предучилищни възпитателни заведения, където се провежда практическата подготовка на ученичките. През 1891 г. базови детски училища са създадени към девическите гимназии в Стара Загора и Пловдив [17, 1532]. По това време се открива и базова детска градина към Шуменската девическа гимназия

[10, 8].

За преподавател в Софийската девическа гимназия е поканена Ханриета Мотьо от Швейцария, която е специалист по предучилищно възпитание. Тя сключва договор за три години. Х. Мотьо става ръководителка на

курса и забавачницата, където хоспетират ученичките от девическата гимназия [38, 9]. То е първото народно (държавно) детско заведение в София. През 1889 г. детското заведение се премества в специално построена сграда от женското дружество „Милосърдие“ за детска градина. Тя се намира на площад „Славейков“. Женското дружество я дава под наем на Министерството на народното просвещение за срок от три години. Новата сграда е построена по указание на Ханриета Мотьо и „по уредба и материали е могла да съперничи с най-хубавата европейска детска градина“ [24, 7].

През 1888-1889 г. в детската градина има 50 деца, които са разпределени в две групи. В първата група се приемат деца на възраст от 4 до 5 години. Те се обучават от учителката Ст. Генева и помощничката ѝ Ел. Стаматова-Дончева. Във втората група са приети по-големите деца – 5-6 годишни, за които се грижат М. Минкова и нейната помощничка Х. Маджарова. Двете учителки са подготвени от Никола Живков. Те са преместени от гр. Варна в София по настояване на министерството. Вероятно лично министъра на народната просвета Георги Живков е инициатор на идеята М. Минкова и Ст. Генева да бъдат детски учителки в базовата детска градина в столицата. Това решение е основателно, тъй като те имат вече педагогически опит, който успешно могат да предадат на ученичките от девическата гимназия.

С окръжно № 5509 от 29 август 1888 г. образователното ведомство изпраща в девическите гимназии в страната учебен план, по който да се обучават ученичките в девическите гимназии. От него става ясно, че в първи клас те изучават следните дисциплини: закон божи, български език, френски език, история, ръкоделие, математика, естествена история, география, пение (пеене), гимнастика, геометрия с чертание (чертане) и краснописание (краснопис). Във втори и трети клас ученичките продължават да изучават същите дисциплини.

Във втори клас се въвежда и рисуването (рисуване). Единствено в трети клас няма краснописание и геометрия с чертание, но затова пък се предвиждат часове по химия. Освен тези предмети в учебния план се предвижда ученичките във втори и трети клас да се обучават по физика и рисуване. В четвърти клас броят на изучаваните дисциплини намалява. В

този клас се преподават следните дисциплини: български език, френски език, руски език, история, рисование, педагогия, ръкоделие, математика, естествена история, пение и гимнастика. Предметите, които се изучават в пети клас, са: закон божи, български език, френски език, руски език, история, рисование, педагогия (педагогика), стопанство, ръкоделие, математика, физика, химия, естествена история, пение и гимнастика. В шести клас обучението се организира по френски език, руски език, история, рисование, педагогия, стопанство, хигиена, ръкоделие, математика, физика, химия, естествена история, пение и гимнастика [3, 1195-1196].

Анализът на учебната програма показва, че е подобрена общообразователната подготовка на учениците, но не е достатъчно широко застъпена педагогическата им подготовка. Тя се осигурява единствено от изучаването на педагогията, което е крайно недостатъчно.

Този факт е оценен от министерството, което изпраща ново окръжно на 25 октомври 1888 г., с което се въвежда в последните два класа изучаването на нови педагогически дисциплини – дидактика, специална методика, история на педагогията и практика [3, 1196]. С това министерско разпореждане се прави опит да се предаде на обучението в девическите гимназии педагогическа насоченост. Острият дефицит на учителски кадри е причина министерството да търси начини не само да се задоволи потребността на обществото от учители, но и те да притежават необходимата общообразователна и професионална подготовка. По този учебен план се обучават учениците в девическите гимназии до учебната 1889-1890 г.

През 1890 г. той е актуализиран. Новият учебен план е израз на грижата на Министерството на народното просвещение да осигури квалифицирани педагогически кадри за детските училища, независимо от това, че в него преобладават общообразователни предмети.

С въвеждането му се запазва практиката учениците да се подготвят едновременно за начални и детски учителки. В окръжно № 6933 от 6. 09. 1890 г. на Министерството на народното просвещение се казва: „Учениците, които свършват гимназия по новата програма (учебен план) ще бъдат способни не само да бъдат отлични домакини - възпитателки, но и добри преподавателки в забавачниците и учителки в началните училища” [9, 105].

Таблица 1

Учебен план от 1890 г.[3, 1197]:

ПРЕДМЕТИ	КЛАСОВЕ					
	I	II	III	IV	V	VI
1. Закон божи	2	1	2	1	1	-
2. Български език	5	5	5	5	4	3
3. Аритметика	3	3	2	-	-	-
4. Алгебра	-	-	-	3	3	-
5. Геометрия	-	-	-	3	3	-
6. Физика	-	-	2	2	2	-
7. Химия	-	-	1	2	-	-
8. Естествена история	2	2	2	-	-	-
9. История	2	2	2	2	-	-
10. География	2	2	2	1	-	-
11. Стопанство	-	-	-	-	2	2
12. Хигиена	-	-	-	-	-	2
13. Антропология	-	-	-	-	1	2
14. Педагогия Психология } Истор. на педагогиката	-	-	-	-	3	1
15. Дидактика	-	-	-	-	-	
16. Спец. методика	-	-	-	-	-	2

17. Хоспитиране	-	-	-	-	2	2
18. Практ. занятия	-	-	-	-	-	4
19. Фрѐбелова метода	-	-	-	-	-	2
20. Френски език	4	4	3	3	3	3
21. Руски език	-	-	-	2	2	1
22. Рѐкоделие	2	2	2	2	2	2
23. Рисуване и чертание	2	2	2	2	2	2
24. Краснописание	2	2	2	2	-	2
25. Гимнастика	2	2	2	2	2	2
26. Пение	2	2	2	2	2	2
ОБЩО	30	29	31	34	34	34

В новия учебен план са включени повече педагогически дисциплини – педагогия, методика, фрѐбелова метода и история на педагогиката. Те се изучават предимно в VI и V клас. В него са предвидени и два часа седмично за хоспетиране в V клас и 4 часа за практика и конференции в VI клас. За първи път се въвежда изучаването на дисциплината фрѐбелова метода. По този начин се създават условия бъдещите учителки да получат по-добра професионална подготовка. С учебния план се прави опит да се съчетае общообразователната и педагогическата подготовка на ученичките.

В годишния отчет на Варненската девическа гимназия „Мария Луиза” за учебната 1896-1897 г. е посочена учебната програма на фрѐбеловата метода. Дисциплината се изучава в IV клас в продължение на три учебни срока. Отначало тя се преподава от Мария Попова, а след това от Олга Попова. Образователното съдържание по предмета включва теми, които запознават ученичките със значението на „Фрѐбеловите детски градини” и тяхната организация, с биографията на видния немски педагог,

както и с неговите шест дарове и занятията, които той организира с децата от предучилищна възраст: шиене, сгъване, изрязване, грънчарство, игри с грах и пръсти, гимнастика и подвижни игри. Акцент е поставен и на изучаването на особеностите в психическото и физическото развитие на децата в тази възраст, както и на изискванията към личността на възпитателите. Практическите упражнения по Фрьобеловата метода се провеждат в детско заведение, наречено от директора на гимназията „бавачница” [8, 25]. По тази дисциплина учениците имат два часа седмично теория и два часа практически занятия, които се провеждат в забавачница или в клас, когато в населеното място липсва такъв род учебно-възпитателно заведение.

С въвеждането в учебния план от 1890 г. на дисциплината Фрьобелова метода започва по-специализираща подготовка на детски учителки в държавни учебни заведения. Обучението по този предмет дава възможност на учениците в девическите гимназии да се запознаят с педагогическата теория и практика на видния немски педагог. Отначало преподавател по тази дисциплина и ръководител на образцовото детско училище в Шуменската девическа гимназия е Радка Караогланова [10, 8]. Във Велико-търновската девическа гимназия този предмет се преподава от Елена Гранитска, в Софийската девическа гимназия от Ханриета Мотьо, а в Русенската – от Сия Попова [21, 34]. Учениците изучават педагогическата теория на Фридрих Фрьобел по записки, а педагогията - по учебника на Стефан Басаричек [36, 7].

Под ръководство на Ханриета Мотьо се провежда хоспитирането ежедневно в продължение на 2 часа в забавачницата. Поканването на Х. Мотьо и грижите, които се полагат за детската градина, е израз на желанието на МНП да съдейства за развитието на предучилищното възпитание в България по западен образец. В софийската шестокласна девическа гимназия учебно-възпитателния процес е на високо равнище. Тази констатация е извършена от просветния деец Иван Шишманов. Според него качеството на учебната дейност в девическата гимназия и базовата детска градина е „наравно с най-добре организирани Фрьобелови заведения в големите културни държави, а в някои отношения стои на по-високо от забавачниците във Франция и Френска Швейцария” [37]. Високата оценка, която получава забавачницата и подготовката на детски учителки в девич-

ческата гимназия, се дължи на всеотдайния труд на Х. Мотьо и базовите детски учителки, както и на образователната среда в предучилищното възпитателно заведение. Управляващите у нас се стремят да съдействат за развитието на предучилищното възпитание и затова те полагат усилия да създадат образователна среда в базовата детска градина, която да благоприятства организирането на педагогическия процес в нея. Подобряването на учебно-възпитателната работа в детската градина гарантира и по-високо качество на практическата подготовка на курсистите.

Във връзка с това Н. Чакъров и В. Начева-Петкова пишат следното: „Безспорно успехът на държавната забавачница се дължи на личната заинтересованост на някои министри към работата в нея. За това говори и фактът, че на едно празненство, уредено от забавачницата в салона на гимнастическото дружество в града наред с многото гости присъства и министър-председателят, министърът на просветата и други високо поставени лица" [34, 40-41]. Вероятно сред гостите е и Иван Шишманов, който отначало е началник на отделение в Министерството на народната просвета, а по-късно министър на народната просвета. Той също е голям радетел на предучилищното възпитание.

Първият випуск, който завършва шестокласната девическа гимназия в София, наброява 15 ученички. Голяма част от тях са назначени за детски учителки в столицата и провинцията. Те допринасят за разпространението на идеята за обществено предучилищно възпитание в цялата страна.

След изтичането на тригодишния договор на Х. Мотьо, тя напуска България. Преподаването на фрьобеловия метод в софийската девическа гимназия поема Василиада, която е завършила образованието си в Румъния [24, 7].

През 1891 г. е приет Закон за народното просвещение, който определя важно място на детските училища в образователната система. Със закона се разширява обхватът на децата за задължително обучение от 5-та година до навършване на 12-та година [15]. Министърът на просвещението Георги Живков осъзнава, че за да се осъществи задължителен престой на децата в детските училища и за да бъде този той развиващ за тях, е необходимо да се осигурят квалифицирани детски учителки.

По тази причина Министерството на народното просвещение изпраща през 1892 г. три момичета да специализират за детски учителки в чужбина. Това са Елена Антонова, Невена Василева от Ловеч и Олга Попова от Свищов. Те следват в Дрезден в специален институт за подготовка на детски учителки, ръководен от племенницата на барон фон Маренхолц – Бюлов, ревностна разпространителка на идеите на Фрьобел.

През есента на 1893 г. са изпратени със същата цел в Дрезден още 9 стипендиантки: Евгения Милкова, Мария Фтичева, Роза Ангелова (Мустакова), Бояна Бабева (Оджакова) от гр. Търново, Лина Занкова (Бояджиева) от гр. Свищов, Ерминия Давидова (Маджарова), Елена А. Границка, Мария Минкова от гр. Варна и Шпех [32, 46]. Курсът на обучение е двегодишен. Завършилите го са едни от най-ентузиазираниите разпространители на идеите на Фр. Фрьобел у нас. Една част от тях стават учители в забавачниците, а друга – преподавателки в девическите гимназии в София, Пловдив, Варна, Русе и Търново. Във Варненската девическа гимназия Мария Минкова започва да преподава дисциплината фрьобелова метода.

Дълго време Българската екзархия полага усилия да популяризира идеята за обществено предучилищно възпитание в българските земи, които все още се намират в структурата на турската държава. Тя е загрижена и за педагогическите кадри, които работят в детските заведения. През 1894 г. в Солун по нейна инициатива е организиран курс за подготовка на детски учителки, който продължава един месец. За ръководител на курса е определен учителят от Солунската гимназия А. Наумов, а за преподаватели - А. Бадев, Г. Попова и Р. Икономова, учителка в забавачницата в града. В курса се записват 39 девойки [6, 98].

От 1890 до 1897 г. ученичките в девическите гимназии в София, Търново, Шумен, Русе, Варна, Стара Загора и Пловдив се обучават по учебен план, приет през 1890 г. Основните цели на девическите гимназии са следните:

- 1) подготовка на ученичките за постъпване във висше учебно заведение;
- 2) подготовка за детски учителки и учителки в училище;

3) подготовка за живота [17, 1533].

Реализирането на тези цели е непълноценно. За да се подготвят за висше учебно заведение, те трябва да получат добра общообразователна подготовка. Затова в учебния им план са включени голям брой общообразователни дисциплини. В същото време се обучават едновременно за детски и начални учителки. Във връзка с това ученичките изучават дисциплини, осигуряващи им професионалната подготовка за работа с деца от предучилищна и начална училищна възраст. Включването на голям брой дисциплини в учебния план понижава качеството на обучение, тъй като ученичките се претоварват с учебна дейност. Доказателство за това са по-слабите резултати, които демонстрират учителките в сравнение с учителите, на държавните изпити за учителска правоспособност. Това се дължи и на факта, че те учат в гимназиите една година по-малко в сравнение с учениците в мъжките гимназии.

Друг мотив за необходимостта да се осъществят промени в девическото образование у нас е практиката, която е установена в някои развити страни и особено във Франция. В тях средното образование е отделено от специалното - педагогическото образование. Това позволява в учебния план да се включат повече педагогически дисциплини [3, 1200].

Оценявайки тези факти Министерството на народното просвещение решава да реформира девическото образование у нас, като раздели общото средно образование от педагогическо образование. Това става със Закона за средното девическо образование от 20 февруари 1897 г., приет по време на управлението на просветното ведомство от Константин Величков. Новият законодателен документ увеличава срока на обучение в тях с една година. По този начин продължителността на обучение става същата като в мъжките гимназии – седем години. По това време девически училища има в София, Шумен, Търново, Русе, Варна и Пловдив. Девическите гимназии се разделят на два курса - долен и горен. Срокът на обучение в долния курс е пет години, а в горния - две. Съгласно нормативния документ горният курс на девическите гимназии се разделя на два отдела – общообразователен и педагогически.

Във връзка с това се изработва и нов учебен план, който за горния курс е разделен на два модула. В учебния план за долния курс са включени следните дисциплини: закон божи, български език и литература, руски език и литература, френски език или немски, отечествена и всеобща история, аритметика, алгебра и геометрия, отечествена и всеобща география, естествена история и хигиена, физика и химия, начала от науката за възпитание, домашна икономия, рисуване и краснопис, ръкоделие, музика и пее-не, гимнастика.

Учебният план на общообразователния отдел съдържа дисциплините: история на литературата (обща и българска), история на цивилизацията, психология, логика и етика, математика, естествена история и др.

Целта на педагогическия отдел е подготовката на учителки в основните училища. Тя се осигурява чрез изучаването на следните дисциплини: български език и литература, руски език, психология, логика и педагогия, практически упражнения по педагогия, етика, естествена история, гражданско учение, хигиена и полулярна медицина, рисуване, ръкоделие, музика и гимнастика. От учебния план за педагогическия отдел се вижда, че дисциплините психология, логика и педагогия се групират в една, а това са предмети, които осигуряват професионалната подготовка на бъдещите детски учителки. Положителен момент в учебния план е големият брой на часовете за практически упражнения по педагогия. Всяка седмица учениците в 4 клас по този предмет имат по три часа, а в 5 клас – по 6 часа [3, 1199]. Слабост на учебния план е отпадането на дисциплината фрьобелова метода, която подготвя учениците за учителки в детските училища. В тази връзка базовите детски градини към девическите гимназии са закрити. С новия учебен план се преустановява професионалната подготовка на детските учителки. Въпреки, че Законът за девическото образование позволява завършилите педагогическия отдел към девическите гимназии да бъдат назначавани за учители в детски и начални училища.

Данни за девическите гимназии през учебната 1899-1900 г. се съдържат и в следващите таблици [29, 310-313].

Гимназии	Приети ученички	Отстранени ученички
1. Софийска гимназия	1437	109
2. Пловдивска гимназия	563	47
3. Варненска гимназия	638	64
4. Търновска гимназия	608	60
5. Ст. Загорска гимназия	716	198
6. Русенска гимназия	565	25
7. Шуменска гимназия	593	67
Общо	5120	570

От таблицата става ясно, че през учебната 1899-1890 г. в девическите гимназии се обучават 5120 ученички. Най-много ученички са приети в Софийската гимназия, а най-малко - в Пловдивската гимназия. Отстранените ученички от учебните заведения са 570. Това означава, че 11,13 % от обучаващите са напуснали девическите гимназии. Прави впечатление факта, че особено голямо е текучеството в учебното заведение в Стара Загора, където са отстранени 27,65 % от ученичките.

Таблица 3

Гимназии	Изключени	Напуснали	Починали	Преместил и се в др. у-ща	Всичко

1. Софийска гимназия	5	87	8	9	109
2. Пловдивска гимназия	-	40	3	4	47
3. Варненска гимназия	-	54	4	6	64
4. Търновска гимназия	3	43	1	13	60
5. Ст. Загорска гимназия	-	196	2	-	198
6. Русенска гимназия	-	10	1	14	25
7. Шуменска гимназия	-	56	22	46	67
Всичко	8	486	22	54	570

Най-голям е броят учениците, които са били принудени да напуснат гимназиите по собствено желание - 486 (85,26 %). За съжаление 78 (16,05%) от тях преустановяват обучението си поради здравословни проблеми, а 180 (37,04 %) - по финансови причини. Не са известни причините, поради които са отстранени най-много от учениците - 228 (46,91 %).

Изключените ученички представляват 7, 12 %, а тези които са се преместили в друго учебно заведение - 9, 47 %. Твърде голям е процентът на починалите ученички - 3, 86. Прави впечатление фактът, че 22 ученички са починали през учебната година. Лошите битови условия и некачественото здравеопазване са едни от причините довели до тяхната смърт [, 311].

Обучението на учениците по учебния план, приет през 1890 г, се преустановява през 1900 г. Данни за броя на дипломиралите се ученички по стария нормативен документ и тяхното представяне на държавен изпит през 1900 г. се съдържат в следващата таблица:

Таблица 4

Гимназии	Брой ученички	Издържали зрелостния изпит	Не издържали зрелостния изпит	Неявили се на зрелостен изпит
1. Софийска гимназия	158	138	12	8
2. Пловдивска гимназия	58	31	25	2
3. Варненска гимназия	77	62	10	5
4. Търновска гимназия	77	58	17	2
5. Ст. Загорска гимназия	116	78	35	3
6. Русенска гимназия	60	51	8	1
7. Шуменска гимназия	68	49	12	7
Всичко	614	467	119	28

От данните в таблиците става ясно, че в края на учебната 1899-1900 г. в VI клас на девическите гимназии се обучават 614 ученички. От тях успешно завършват средно образование 467 (76,06%), а 119 (19,38%) от ученичките не успяват да вземат зрелостния изпит. На него не се явяват 28 (4,56%) ученички.

Голяма част от ученичките след като се дипломират избират да работят заради по-високото възнаграждение като начални учителки или се реализират в други сфери. Една част от тях не успяват да си намерят работа. Според Л. Доросиев, който по това време е подначалник в Министерството на народното просвещение, причината за това са и малкото на брой детски училища в страната – само 23. Те функционират в

Бургаски, Пловдивски, Софийски и Варненски окръг. В Бургаски окръг има шест детски училища. Във Варненски окръг те са най-много – 11, а в Пловдивски – 5. В София съществува само едно детско училище. Л. Доросиев констатира, че техният брой е по-малък от този преди 15 години. Той смята, че Законът за народното просвещение създава нормативна основа за развитието им, но обществеността не проявява достатъчно интерес към общественото предучилищно възпитание. Особена остра е нуждата от детски училища в пограничните райони, където населението е от гръцки, румънски и гагаузки произход. За да усвоят децата на малцинствата българския език е необходимо те преди да постъпят в училище да посещават предучилищни възпитателни заведения. Курсистките от девическите гимназии вероятно се затрудняват да си намерят работа по професията си и заради закриването на училища в страната. Поради лоши санитарно-хигиенични условия всяка година през периода 1889-1902 г. се закриват по 50-60 училища [7, 93]. Това довежда и до намаляване на броя на детските училища, които функционират към училищата.

Със Закона за девическото образование от 1901 г. се преустановява подготовката на детски учителки в девическите гимназии. Това налага да се търсят други възможности за тяхното обучение.

На 5 май 1902 г. министър на народното просвещение става Иван Шишманов, който ръководи просветното ведомство в продължение на 3 години и 8 месеца. Образователният министър е ревностен привърженик на идеята за обществено предучилищно възпитание. Той го оценява като важна социална придобивка и затова полага усилия да разшири и усъвършенства неговата система. Ив. Шишманов не одобрява решението ученичките в девическите гимназии да не получават професионална подготовка за работа с деца от предучилищна възраст. Поради тази причина той започва да търси нова форма за тяхната подготовка. Образователният министър Иван Шишманов в доклад до Княз Фердинанд, написан на 2 юни 1903 г., предлага да се организират по немски модел курсове към девическите гимназии с педагогически отдели за подготовка на детски учителки. Те могат да бъдат самостоятелни институции или да са включени към структурата на гимназиите. Във връзка с това предлага да се

възстановят базовите детски градини към девическическите гимназии [5, 119].

Предложението на министъра на народното просвещение за създаването на подготвителни курсове за детски учителки се реализира две години по-късно. На 2 октомври 1905 г. в София се открива към девическото педагогическо училище в столицата държавен курс за подготовка на учителки в детските училища. В административно отношение той е самостоятелна институция. За директор на курса за подготовка на детски учителки е назначена Евгения Милкова, която познава теорията и практиката на предучилищното възпитание у нас и в чужбина. Тя е специализирала в Германия, където задълбочено се запознава с педагогическата система на Фридрих Фрьобел. След завръщането си от Германия тя започва работа като учителка в Софийската девическа гимназия. Изборът и за ръководител и преподавател в курса е подходящ. За преподаватели в курса са поканени четирима учители от педагогическото училище. Открива се закритата за известно време детска градина на площад „Славейков”, в която да се провежда педагогическата практика с курсистките. В същата сграда, в която се намира детското училище, се помещава и курсът [20, 859]. Екатерина Периклиева е назначена за „учителка – надзирателка” в детското училище [27, 386].

Министерството на народното просвещение издава Правилник за уредбата на курса за подготовка на учителки в детските училища (забавачници). В Правилника е предвидено обучението на курсистите да продължи 1,5 години. Броят им да бъде 30. Ако желаещите са повече, то приемът да се осъществи чрез конкурсен изпит по български език и пеене. Необходимо е кандидатките да са завършили V клас на девическите гимназии или II курс на педагогическите училища и да са на възраст от 15 до 20 години. С разрешение на Министерството могат да се приемат и кандидатки на възраст до 25 г. Същите трябва да са български поданици и да не боледуват от заболявания, които биха затруднили работата им като учителки. Слабост на Правилника е, че не са посочени критериите за подбор на преподавателския персонал. Обучението в курса е безплатно. Това решение на министерството е продиктувано от желанието да се осигури необходимия брой кандидатки за курса, като се създаде

възможност на девојките от семейства с ограничени финансoви възможности да се обучават.

В правилника на курса е посочен и учебния план, по който се обучават курсистките:

Таблица 5

Учебен план

Дисциплини	I курс	II курс
1. Обща педагогика	3	2
2. Фрѐбеловата възпитателна метода	1	1
3. Теория и практика на Фрѐбеловите възпитателни и забавителни средства	2	3
4. Български език	3	3
5. Хигиена	2	-
6. Естествознание	2	-
7. Хоспитиране и реферат	-	-
8. Практика и конференция	-	-
9. Чертане и рисуване	2	2
10. Пение	2	2
11. Цигулка	2	2
12. Гимнастика	2	2
Общо	21	17

Анализът на учебния план на курса показва, че курсистките получават общопедагогическа и специализирана професионална подготовка. Учебният план на курса включва следните теоретични дисциплини: обща педагогика, фрѐбеловата възпитателна метода, теория

и практика на фръобеловите забавителни и възпитателни средства, български език, хигиена, естествознание, чертание и рисуване, пение, цигулка, гимнастика. Практическите упражнения се осъществяват чрез две форми – хоспитиране и реферат, практика и конференция.

В учебния план са включени две дисциплини, които запознават курсистите с педагогическата система на немския педагог Фридрих Фръобел – фръобеловата възпитателна метода и фръобеловите забавителни и възпитателни средства. Освен тези дисциплини курсистките изучават и обща педагогия, в която са обхванати знания по детска психология, теория на възпитанието, основи на дидактиката и на специалната методика на обучението в долните отделения и история на педагогиката.

В учебната дисциплина фръобеловата възпитателна метода са включени знания за педагогическите идеи на немския педагог, за неговия закон за единството в разнообразието, за душата на детето, за ролята на майката за възпитанието на детето и др.

Професионалната подготовка на курсистките се осигурява и от обучението по дисциплината теория и практика на фръобеловите забавителни и възпитателни средства. Затова съвсем основателно в учебния план са заделени най-много часове по тази дисциплина. В нея учебното съдържание е разделено на два дяла: организация на забавачницата и фръобелови песни и играчки. В първия дял са включени знания за целта и функциите на детското училище, за взаимодействието на предучилищното възпитателно заведение със семейството и училището и личността на детската учителка. Във втория дял акцент е поставен на фръобеловите „игри с дарове” и занятия: избождане, шиене, преплитане, сгъване, изрязване, работа с грах, моделиране, гимнастика, подвижни игри и игри с пръсти.

Чрез обучението по чертание, рисуване, пение и свирене на цигулка се формират специални умения у курсистките, които трябва да притежава детската учителка. Общообразователната подготовка се реализира чрез обучението по български език, хигиена, естествознание и гимнастика [26, 322 - 323].

Броят на предметите не е голям, но се оказва, че учебното им съдържание е обширно. Вероятно това е наложило курсът вместо да продължи една и половина години да приключи за две учебни години.

Курсът на обучение завършва с писмен, устен и практически изпит. Писменият изпит се провежда по обща педагогия, фрьобеловия метод и фрьобеловите забавни и възпитателни средства. Писмените работи на курсистите се оценяват освен от педагога и от преподавателя по български език. По този начин се проверява тяхната езикова компетентност, без да се налага те да се явяват на изпит по български език.

Устният изпит се провежда по всички учебни дисциплини с изключение на чертание и рисуване, пение, цигулка и гимнастика. Независимо от резултатите, показани на писмения изпит, до устния изпит се допускат всички курсистки. А отлично представилите се на писмения изпит се освобождават от устния. Практическият изпит се състои в изнасяне на урок в детските училища в София.

На тези окончателни изпити се явяват и курсистките, които са завършили девическа гимназия или девическо педагогическо училище и са се обучавали в курса една учебна година. Те посещават часовете само по дисциплините, които не са изучавали в средните учебни заведения. Задължително обаче те имат 16 часа седмично практически упражнения в базовата детска градина, като през първото полугодие имат хоспетиране, а през второто – практика [26, 323-324].

Министерството на народното просвещение на 13. 10. 1905 г. издава специален Правилник за държавната детска градина (забавачница) [25, 526-527]. Съгласно него в предучилищното възпитателно заведение се приемат по реда на записването деца на възраст от 4 до 7 години. Родителите заплащат всеки месец по 3 лева за закуска на децата и по 1 лев за материали за играчки.

Учебната година започва на 1 септември и завършва на 29 юни. Занятията са всеки ден от 9 часа до 12 часа, но децата трябва да са пристигнали в детското заведение един час по-рано, придружавани задължително от възрастни. Те трябва да са облечени в престилки, чиито модел и цвят са определени от дирекцията. През пролетта и лятото

ученичките в курса провеждат с децата беседи най-малко два пъти в седмицата.

В правилника са регламентирани случаите, при които децата могат да бъдат отстранявани от детската градина:

- ✓ отсъствия или закъснения, при отсъствия при пет поредни дни, макар и при болест, но не е уведомен персонала на детската градина;
- ✓ лоша лична хигиена;
- ✓ инфекциозно заболяване.

От правилника става ясно, че в базовата детска градина е въведен строг ред, който да осигури посещаемост на детското заведение и да ограничи разпространението на вирусни заболявания. Освен това с него се цели да се въведе справедливост при приема на децата, в случай че желаещите деца са повече от капацитета на детската градина. Вероятно това е първият правилник за реда и организацията на детска градина у нас. Той е създаден с цел не само да се подобри организацията на предучилищното заведение, но и да се регламентира част от практиката на курсистките.

От приетите 30 курсистки в курса за подготовка на детски учителки завършват 27. Повечето от дипломиралите се курсистки постъпват на работа в детските градини, открити в пограничните градове (Кавакли, Тутракан и др.). Поради липса на средства курсът се закрива през 1907 г.

През 1909 г. е приет нов Закон за народното просвещение, в който детските училища са включени отново в структурата на основните училища. Те са за деца на възраст от 4 до 7 години. В закона, наречен на името на министъра на народното просвещение Никола Мушанов, има специален раздел за педагогическите училища, които са петокласни и се състоят от три общообразователни и два специални класа. Те обаче имат за цел да подготвят само начални учители. Детските учителки съгласно закона се обучават в курсове, които могат да бъдат откривани към някои девически педагогически училища. За целта към курсовете трябва да има и образцови детски училища [16]. Курсовете като форма за подготовка на детски учителки не са равностойни на педагогическите училища. Законодателят допуска грешка като разчита единствено на тях.

Със Закона за народното просвещение от 1891 г. учителите се класифицират на редовни, временни и волнонаемни. Съгласно нормативния документ редовни учители в основните училища са български поданици, които са навършили 17 години и са издържали успешно държавен изпит за учителска правоспособност. Те трябва да са завършили педагогическо училище, а учителките – пълна гимназия. Учителите трябва да притежават необходимия морал и да нямат сериозни здравословни проблеми (чл. 58).

Учителите, които не притежават посоченото образование и не са учителствували най-малко 5 години до публикуването на закона, са временни. В тази категория попадат и учителите с необходимото образование, но с педагогически стаж по-малък от една година. Законът регламентира всички временни учители да положат държавен изпит за учителска правоспособност до 1 септември 1894 г. По-късно този срок се променя до 1899 г. В тази категория попадат учителките, които имат завършена пълна гимназия, но с педагогически стаж по - малък от една година. Нередовни са и учителките, които не притежават посоченото образование.

Министерството на народното просвещение издава Временен правилник и програма за държавен изпит за учителска правоспособност. Изпитът се провежда от комисия към педагогическите училища и девически гимназии. На тези изпити се явяват и детски учителки. Данни за проведения изпит за придобиване на учителска правоспособност в края на учебната 1899 -1900 г. се съдържат в следващата таблица [29 , 312]:

Таблица 6

Гимназии	Брой ученички	Издържали зрелостния изпит	Не издържали зрелостния изпит
1. Софийска гимназия	1	-	1
2. Пловдивска гимназия	9	2	7
3. Варненска гимназия	7	7	-
4. Търновска гимназия	2	1	1
5. Ст. Загорска гимназия	6	6	-
6. Русенска гимназия	7	7	-
7. Шуменска гимназия	14	3	11
Всичко	46	26	20

От таблицата става ясно, че на държавен изпит за редовни учителки са се явили общо 46 кандидатки, от които 26 (56,52 %) са го издържали. Най-много временни учителки са се явили в Шуменската гимназия. Инерес представлява факта, че най-малко са учителките, които са предпочели да държат изпит в столичното учебно заведение - само 1. Изпитът се оказва неуспешен за 43, 48 % учителки. Изпитът освен теоретически е и практически.

Практиката да се явяват временните учители на държавен изпит за придобиване на учителска правоспособност продължава и в началото на XX век. През 1911 г. МНП публикува Правилник за държавен изпит на кандидатките за редовни учителки в детските училища [2, 30-32]. Острата нужда от квалифицирани педагогически кадри налага министерството да даде възможност на временните детски учителки да придобият права на редовни, като се явят на държавен изпит. До този изпит се допускат лица, завършили курс за подготовка на детски учителки или завършили девическа гимназия, в която има шести клас. В учебния план на курса, който са завършили кандидатките за държавен изпит, трябва да са

включени дисциплините фрьобеловата възпитателна метода и фрьобеловите забавителни и възпитателни средства. Те трябва да притежават педагогически стаж в детско училище.

Изпитът се провежда от комисия, назначена от министерството, в чиито състав са включени следните членове: представител на министерството, педагог, училищна лекарка, специалистка по фрьобеловия метод и редовна детска учителка.

Кандидатките полагат изпит по фрьобеловите песни и играчки и по предметно учение, което е твърде елементарно по съдържание в детските училища. Те подготвят и план-конспект на един урок в детско училище, по който организират урок в едно от столичните детски училища. След него се провежда конференция, на която кандидатките обосновават използваните методи и похвати на проведения урок. По време на конфеирането членовете на комисията задават въпроси по следните дисциплини: детска психология, фрьобеловата възпитателна метода и фрьобеловите забавителни и възпитателни средства [23, 78]. От програмата на изпита се вижда, че от кандидатките се изисква да познават добре популярната по това време у нас и в чужбина педагогическа система на Фридрих Фрьобел и да я прилагат на практика. Освен това те трябва да имат и познания по психология. Теоретическият и практическият изпит са доста трудни. Недоумение буди решението на министерството да въведе държавен изпит за учителска правоспособност на учителки, които имат необходимия ценз, но педагогическият им стаж е малък.

Подготовката на детски учителки у нас се осъществява и в частния курс на Елизабет Кларк, която има изключителен принос за развитието на предучилищното възпитание у нас. Тя е от американски произход, но е родена през 1867 г. в гр. Пловдив. Баща ѝ Джеймс Кларк, е американски мисионер пристигнал у нас от Америка, за да разпространява протестантски идеи. Във връзка с това той често пътува по българските земи като изнася проповеди и разпространява българския превод на Библията [1,7]. Освен с мисионерска дейност той се заема и с откриването на училища в България. Неговата дъщеря Елизабет обаче решава да посвети живота си на възпитанието на децата от предучилищна възраст. Това решение е взето под влияние на баща ѝ, който познава

образователното дело в страната и осъзнава необходимостта от обществено предучилищно възпитание.

Елизабет Кларк прекарва детството си в Пловдив и Самоков. След това учи в Цариград и Америка, където завършва колеж за детски учителки в Чикаго. През 1897 г. се завръща в България и още на следващата година открива детска градина в Самоков. Елизабет Кларк решава да се заеме не само със създаването на предучилищни възпитателни заведения в България, но и с подготовката на педагогически кадри за тях. Нейна помощничка и ученичка в продължение на две години е Калиопка Сеченова, която сутрин работи с децата, а след обед се обучава от Ел. Кларк. Калиопка Сеченова е първата подготвена детска учителка в частния курс на Елизабет Кларк.

През 1900 г. Елизабет Кларк открива образцова детска градина и в София, към която съществува частен Курс за подготовка на детски учителки до 1942 г. Първата възпитаничка на този курс е Кръстинка Бояджиева. Тя получава първият диплом за завършен педагогически курс, издаден от Елизабет Кларк. Не са известни причините, поради, които се подготвя само една курсистка. Малкият брой курсистки в курса за подготовка на детски учителки и през следващите години е възможно да се дължи на желанието на самата ръководителка. Възможно е да няма други кандидатки. Ако това е причината, то тя се дължи на факта, че заплатите на детските учителки не са високи. Освен това те трудно си намират работа.

През учебната 1901 – 1902 година в курса се обучават две курсистки Анета Игнатова и Наталия Грънчарова. До началото на учебната 1910 – 1911 година в него са подготвени 11 курсистки, а 3 продължават образованието си. Министерството на народното просвещение отказва да ги назначава в народни детски градини, като се мотивира, че са се обучавали в частен курс [22, 26].

След преустановяването на подготовката на детски учителки в девическите гимназии, просветното ведомство разчита само на курсове и не търси по-добри възможности за подготовка на педагогически кадри за детските училища. Този факт е известен на Елизабет Кларк. Ръководителката на курса осъзнава, че през следващите години ще има

дефицит на детски учителки. Вероятно това е една от причините тя да вземе решение да осъществи строеж на специална сграда, в която да настани детската градина и курса.

През 1905 г. Елизабет Кларк построява триетажна сграда, предназначена за детска градина, за курс за подготовка на детски учителки и за собствено жилище. Това е първото специално построено здание за предучилищно учреждение в България, което притежава необходимата материална база. В него се създават по-добри условия и за обучението на курсистките.

През 1910 г. курсистките подемат инициативата да популяризират идеята за обществено предучилищно възпитание. Те изнасят доклади, с които запознават обществеността с педагогическата система на Фридрих Фрьобел и учебно-възпитателната дейност в детската градина.

През 1912 г. Елизабет Кларк открива филиал на Американската детска градина в квартал „Ючбунар”, в който се приемат социално слаби деца. В централната детска градина и филиала се обучават курсистките от курса, които са четири на брой. Популярността, която получават курсът за подготовка на детски учителки и детската градина, е причина студентите от специалност „Педагогия” в Софийския университет да започнат да провеждат част от педагогическата си практика в предучилищното заведение. Освен от студентите детската градина се посещава и от училищни инспектори, които искат да се запознаят с обстановката в американската детска градина и педагогическия процес, организиран в нея. Независимо от постигнатите успехи, Министерството на народното просвещение отказва да назначава на работа в държавните детски градини, завършилите курса за подготовка на детски учителки, като се мотивира, че курсът е частен. Това решение на управляващите обаче не оказва влияние върху дейността на неговата ръководителка. Тя продължава усилено да работи за делото на предучилищното възпитание. Елизабет Кларк организира в страната курсове за повишаване на квалификацията на детските учителки [22, 26]. Тъй като по това време в детските градини работят голям процент нередовни детски учителки. Частният курс за подготовка на детски учителки към Американската детска градина по време на войните преустановява своята дейност. В него

се приемат малко на брой курсистки. До 1919 г. в курса са обучени само 19 девойки, които не могат да задоволят нарасналите нужди на страната от детски учителки.

Теоретичната подготовка на курсистките се състои в изучаването на следните дисциплини: теория и практика на метода на Фрьобел, живот и дейност на Фридрих Фрьобел, детска психология, история на музиката, английски език, музикален инструмент, рисуване, апликиране, моделиране и други дисциплини [22, 45].

Обучението в курса има за цел да запознае курсистките с педагогическата система на Фридрих Фрьобел и с психологията на детството, както и да формира у тях методически и практически умения. Във връзка с това те се запознават със съдържанието на педагогическия процес в детската градина. Независимо от усилията на Елизабет Кларк курсистките да получат добра подготовка, то курсът официално е признат от Министерството на народното просвещение едва през 1921 г.

Управляващите макар и късно оценяват педагогическата дейност на Елизабет Кларк.

На 16 април 1937 г. курсистките от курса при Американската детска градина организират тържество по случай 100 години от откриването на първата детска градина в света. Този празник е посветен на годишнината от създаването на детска градина от Фридрих Фрьобел. Явно у нас до момент не е бил известен факта, че в света са съществували детски заведения преди Фр. Фрьобел да открие предучилищно възпитателно заведение. Затова организаторите на празника са посочили, че форумът е посветен на първата детска градина, открита в света. На този празник Министерството на народното просвещение награждава Елизабет Кларк с орден „Кирил и Методий” I степен за изключителния ѝ принос за развитието на предучилищното възпитание у нас [19]. Тази награда е израз на признанието на обществеността у нас за всеотдайния ѝ труд не само за развитието на детските градини у нас, а и за подготовката на детски учителки. Независимо че има американски произход, Елизабет Кларк в продължение на години работи всеотдайно за делото на предучилищното възпитание у нас. Със своята педагогическа дейност тя оставя трайна следа в неговата история. Елизабет Кларк полага изключителни усилия за

подготовката на детски учителки в България. Благодарение на нейната инициатива у нас са подготвени висококвалифицирани за времето си детски учителки, които създават детски градини и популяризират идеите на общественото предучилищно възпитание.

С възникването на идеята за обществено предучилищно възпитание у нас се поставя и въпроса за необходимостта детските учителки да имат специална подготовка. По-късно тази идея се реализира от частни лица, чрез специализации в чужбина, в частен и държавен курс за подготовка на детски учителки и в девическите гимназии. Създават се първите нормативни документи, с които се регламентира приемът и обучението в институциите за подготовка на детски учителки. Независимо от някои слабости в учебните планове специалната подготовка на детски учителки се осъществява по метода на Фридрих Фрьобел, който за времето си е най-прогресивен. Повечето от преподавателите по тази дисциплина са специализирали в родината на немския педагог, което е предпоставка за качеството на обучението.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ангелова, Р. Периодичният печат на протестантските църкви в България (1844-1944). Библиографски обзор. Предговор, съставителство и бележки, С. 2003.
2. Архив на Министерството на народното просвещение. 1911, бр. 1.
3. Бракалов, Ив. Кратък исторически очерк за развитието на средното педагогическо образование у нас. - Училищен преглед, 1930, бр. 8.
4. Градини за деца. – Български книжици, 1861, бр. 17 и 18
5. Доклад до Негово Царско Височество по учебното дело от Министъра на народното просвещение. - Училищен преглед, 1903, бр. VI и VII.
6. Дончев, Д. Българската екзархия и развитието на предучилищното възпитание в Македония. В: Сб. 100 години предучилищно възпитание в България. С. 1984.
7. Доросиев, Л. Доклад до Г-на Министра на Народното просвещение за народното първоначално образование през 1901-1902 учебна година. - Училищен преглед, 1903, бр. V.
8. Държавен архив – гр. Варна, Ф. 99 К, оп. 1, арх. ед. 229.

9. Държавен архив - гр. Шумен, ф. 48-к, оп.1, а.е. 92.
10. Държавен архив - Шумен, ф. 48-к, оп. 1, а.е. 32.
11. Живков, Н. „Детинска мъдрост”. Ръководство за възпитание и обучение на деца от 1 до 3 години в дома и от 3 до 7 години в училищата „Детински градини – Kindergartens” по метода на Фрьобел с 532 фигури: за строене, плетене, тkanie, рисуване и пр. и пр.” Част I, Варна, 1887.
12. Живков, Н. Покана за пари. - Славянин, год. 5, бр. 26, 8 септември, 1883.
13. Живков, Н. Програма за изпитанието на учениците от „Детинска мъдрост” на възраст от 1 до 3 години. – „Славянин”, 1884, бр. 128.
14. Живков, Н. Училище „Детинска мъдрост”. – „Славянин, год. V, 1882, бр. 18.
15. Закон на народното просвещение. – Държавен вестник, бр. 17, 20 февруари 1892 г.
16. Закон за народното просвещение. – Държавен вестник, бр. 49, 5 март 1909 г.
17. Златоустова, Ек. Девическото образование в България след Освобождението. - Училищен преглед, 1930, бр. 7.
18. Комар, год. 2, бр. 7, 13 август 1888 г.
19. Куличев, Хр. Елизабет Кларк и предучилищното възпитание в България. - <http://ebox.nbu.bg/pro/10%20Hristo%20Kulichev%20+.pdf>.
20. Курс за забавачки в София. - Училищен преглед, год. X, 1905, кн. 8.
21. Лекарски, Ив. Детските училища у нас до 1945 г. Машинопис, съхраняван в Музея за история на София.
22. Начева – Петкова, В. Из историята на предучилищното възпитание в България, С.,1999, Ун. изд.- во „ Св. Кл. Охридски”.
23. Обрешков, О. и др. Подготовка на учителски кадри у нас в миналото (От Възраждането до 9.09.1944 г. С., Нар. просвета, 1967.
24. Попова, М. История на българските детски градини. Първи стъпки, 1936, бр. VIII.
25. Правилник за държавната детска градина (забавачница), одобрен със заповед N 2046 от 13.10. 1905. – Училищен преглед, 1905, бр. IX.
26. Правилник за уредбата на курса за подготовка на учителки в детските училища (забавачници). – Училищен преглед, 1905, бр.VII.
27. Промени в учителския персонал. - Училищен преглед, 1905, бр. VI.

28. Снегаров, Ив. Принос към историята на просветното дело в Македония. Една автобиография на Кузман Шапкаров от 1864 г. – Македонски преглед, 1927, бр.1.
29. Статистика на нашите девически гимназии през 1899-1900 г. - Училищен преглед, 1901, бр. IV.
30. Цанков, Др. Забавачница или училища за деца на възраст от две до седем години. – Ръководител на основното училище, отдел на сп. "Читалище", 1874, бр. 1.
31. Цанков, Др. Забавачница или училища за деца на възраст от две до седем години. – Ръководител на основното училище, отдел на сп. "Читалище", 1874, бр. 11.
32. Централен държавен архив, Ф. 177, оп. 1, арх. ед. 44.
33. Церов, Ив. Спомени и бележки на Ив. Л. Церов. Печатница „Войников“, Варна, 1935.
34. Чакъров, Н. и В. Начева-Петкова. История на предучилищното възпитание в България. С., ДПК "Д.Благоев", 1961.
35. Чакъров, Н. и др. История на образованието и педагогическата мисъл в България, Том II, С., Народна просвета, 1982.
36. 60 години подготовка на учители в Русе. (Исторически очерк), София, Народна просвета, 1970.
37. Шишманов, Ив. Няколко думи за развитието на забавачниците у нас. – Свобода, год. 4, 1889, бр. 313.
38. Юбилеен сборник на 1-ва софийска девическа гимназия (1879-1929), С., 1932.

Снежана Георгиева Въчева, професор, доктор, ШУ "Еп. К. Преславски",
snezhana_vacheva@abv.bg